

JURIDISKA FAKULTETEN
vid Lunds universitet

Sofia Andersson

Lagstiftaren och begreppet könsidentitet

En kritisk diskursanalys av förarbeten till lag (1972:119) om fastställande av
könsstillhörighet i vissa fall

LAGF03 Rättsvetenskaplig uppsats

Uppsats på juristprogrammet
15 högskolepoäng

Handledare: Sacharias Votinius

Termin: VT 2015

Innehåll

SUMMARY	1
SAMMANFATTNING	2
FÖRKORTNINGAR	3
1 INLEDNING	4
1.1 UPPSATSENS SYFTE OCH FRÅGESTÄLLNINGAR.....	4
1.2 AVGRÄNSNINGAR	5
1.3 METOD.....	5
1.4 MATERIAL	6
1.5 TEORI	7
1.6 POSITIONERING	8
1.7 FORSKNINGSLÄGE	9
1.8 DISPOSITION.....	9
2 KÖNSTILLHÖRIGHET OCH GÄLLANDE RÄTT	11
2.1 JURIDISKT KÖN OCH KÖNSTILLHÖRIGHETSLAGEN.....	11
2.1.1 <i>Juridiskt kön – vart det syns, tilldelandet och dess effekt</i>	11
2.1.2 <i>Rättsliga förutsättningar för korrigerig av könstillhörighet</i>	12
2.1.3 <i>Ansökan, prövning, beslut och verkan</i>	13
2.2 KONVENTIONS- OCH GRUNDLAGSSTADGADE RÄTTIGHETER	13
2.2.1 <i>Regeringsformen</i>	13
2.2.2 <i>Europakonventionen</i>	14
2.3 KÖNSSPECIFIK LAGSTIFTNING OCH STERILISERINGSKRAVET	15
3 KÖNSIDENTITET & TRANSSEXUALISM	17
3.1 DET BIOLOGISKA KÖNETS VARA ELLER ICKE-VARA.....	17
3.2 ÖNSKAN OCH ANPASSNING	18
3.3 ÄNDRAD KÖNSTILLHÖRIGHET – MEN <i>HUR</i> ÄNDRAD?	19
3.4 KATEGORISERINGEN I RÄTT OCH FEL	20
3.5 SAMSPelet MELLAN DET JURIDISKA OCH DET MEDICINSKA	22
3.6 TRANSSEXUALISM OCH REPRODUKTION	24
4 AVSLUTANDE SYNPUNKTER	28
KÄLL- OCH LITTERATURFÖRTECKNING	30
RÄTTSFALLSFÖRTECKNING	32

Summary

Many sections of Swedish law are affected by legal gender. Up until the early 1970's there was no possibility to correct one's legal gender. Legal gender reassignment first became possible through *könstillhörighetslagen*, 1972. This section of law made it possible to undergo legal gender assignment if specific demands were met by the applicant. Though the demands have changed over time, the presumption of one's legal gender as the correct one has to be disproven and has remained.

The essay is composed of two different methods. Firstly, the legal method is used to define established law. Secondly, the method of critical discourse is used to analyse the Swedish Government Official Reports (SOU) and preparatory work considering *könstillhörighetslagen*. By doing so, it is this essay's aim to illustrate the legislator's view of gender identity.

A queer theory perspective is used while analysing the material, which gives the possibility to closely examine the use of language by the legislator. In queer theory, it is the understanding that language creates reality. By focusing on the reasoning made by the legislator an understanding of the legislator's notion of gender identity in relation to transsexuality re-emerge. By using this view of gender identity, a possible explanation of why the need of a vast process of legal gender assignment can be presented. A fear of any reproduction other than the heterosexual and a concern of complicating family law is underlying the reasoning made by the legislator. That, in combination with the process of correcting legal gender close relation, though indirect as it is, with the medical part of the process, seems to cause the legislator concerns.

Through analysing the crucial arguments that is presented by the Swedish legislator considering legal gender reassignment, this essay means to show that not even law escape the heteronormativity that is affecting all of Swedish society. Law is thus made in a context that is heteronormative.

Sammanfattning

Den rättsliga könstillhörigheten påverkar en rad olika rättsområden. Tidigt 1970-tal fanns inga möjligheter för den enskilde att korrigera sitt juridiska kön.

Könstillhörighetskorrigering möjliggjordes först när könstillhörighetslagen trädde i kraft, 1972. Vilka krav som uppställs för att ändra fastställd könstillhörighet har varierat över tiden. Vad som varit konstant är att individen ska bryta presumtionen av könstillhörighet som följer av folkbokföringen.

I arbetet används två metoder. Inledningsvis används den rättsdogmatiska metoden för att fastställa gällande rätt. Därefter görs en kritisk diskursanalys av de förarbeten som föregått könstillhörighetslagen. Det är uppsatsens syfte att belysa lagstiftarens uppfattning om begreppet könsidentitet.

Ett queerteoretiskt perspektiv anläggs på materialet, vilket ger möjlighet att undersöka lagstiftarens språkbruk. Genom att lägga fokus på lagstiftarens resonemang kan en bild av densammes uppfattning om könsidentitet utläsas. Denna uppfattning kan således användas för att ge en förklaring till den omfattande process som föregår en könstillhörighetskorrigering. Det framträder en rädsla å lagstiftarens sida för icke-heterosexuell reproduktion och komplicerade familjeförhållanden. Det, i kombination med den juridiska delens nära relation till den medicinska, verkar oroa lagstiftaren.

Genom att analysera de centrala argument där lagstiftarens uppfattning om begreppet könsidentitet i förhållande till transsexualism framkommer belyses det heteronormativas betydelse i det svenska samhället. Lag görs i en heteronormativ kontext.

Förkortningar

EKMR/Europakonventionen	Europeiska konventionen d. 4 nov. 1950 om skydd för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna
FB	Föräldrabalken
Könstillhörighetslagen	Lag (1972:119) om fastställande av könstillhörighet i vissa fall
OSL	Offentlighets- och sekretesslagen (2009:400)
RF	Regeringsformen
Rättsliga rådet	Socialstyrelsens råd för vissa rättsliga, sociala och medicinska frågor

1 Inledning

Innan könstillhörighetslagens tillkomst 1972 fanns ingen möjlighet till korrigering¹ av den rättsliga könstillhörighet som tilldelas vid födseln.² Ur förarbetena till könstillhörighetslagen kan utläsas en intressant intressekonflikt. En konflikt mellan individens intresse att få leva i sin könstillhörighet och könsidentitet kontra lagstiftarens svårigheter att hantera ifrågasättandet av det binära könssystemet och de komplikationer som uppstår därmed.

Den senaste utredningen är från januari 2015. Utredningens förslag är att den gällande könstillhörighetslagen ska upphöra till förmån för två nya lagar. Förslaget innebär att den juridiska och den medicinska delen helt ska separeras från varandra. Uppsatsens ämne är således aktuellt. De senaste åren har det juridiska könet blivit allt mer ifrågasatt. Synen på kön har komplicerats, eller kanske snarare accepteras inte längre den förenklade synen på kön som så länge presenterats som den riktiga. Ifrågasättandet av heteronormativiteten är ständigt pågående.

1.1 Uppsatsens syfte och frågeställningar

Uppsatsens syfte är att bearbeta de förarbeten som behandlar processen att korrigera sitt juridiska kön och därigenom få en bild av lagstiftarens uppfattning om begreppet könsidentitet. Genom att lyfta fram centrala argument och resonemang som förts i förarbetena vill jag visa på en möjlig tolkning av lagstiftarens intentioner.

Genom att synliggöra heteronormen och könsidentitetsbegreppets betydelse i de aktuella förarbetena är min förhoppning att visa på en förklaring till varför den omfattande process som föregår en könstillhörighetskorrigering anses behövas.

¹ Det ska uppmärksammas att ”könsbyte” inte är en term som kommer att användas i arbetet. Istället kommer ändring eller korrigering av könstillhörighet att användas, då de, enligt min mening, bättre beskriver processen – nämligen att den juridiska könstillhörigheten ska ändras/korrigeras till att stämma överens med den verkliga. Jfr SOU 2007:16, s. 39.

² SOU 2007:16, s. 49.

Uppsatsens huvudsakliga frågeställningar lyder:

- Hur regleras korrigerig av rättslig könstillhörighet?
- Vad kan utläsas, med hjälp av kritisk diskursanalys och queerteori, ur förarbetena till könstillhörighetslagen om lagstiftarens syn på könsidentitet och transsexualism?

1.2 Avgränsningar

Uppsatsen kommer enbart att behandla könstillhörighetslagens 1 § med fokus på transsexuella. Diagnosen könsdysfori³ kommer således inte att behandlas.⁴ Då det är just kring diagnosen transsexualism som argumentationen framför allt förs i förarbetena kommer fokus i uppsatsen vara just på denna grupp.

Jag kommer inte att analysera och redogöra för praxis. Uppsatsens syfte är att behandla relevanta förarbeten och därigenom utröna lagstiftarens intentioner, och inte hur lagstiftningen tar sig uttryck i rättstillämpningen. Detta har delvis att göra med att det framförallt är Rättsliga rådet som tillämpar bestämmelserna, vars beslut enligt 25 kap. 1 § OSL omfattas av sekretess.

Arbetet är en analys av enbart de svenska förarbetena till könstillhörighetslagen. Således kommer EU-rättslig reglering inte att behandlas. Relevanta konventionsbestämmelser nämns kort i kapitel 2.3.

1.3 Metod

Arbetet består dels av traditionell rättsdogmatisk metod och dels av genusrättsvetenskaplig metod.

³ Könsdysfori är en diagnos under vilken transsexualism insorteras. Transsexualism är alltså inte den enda formen av könsdysfori, och inte heller den enda diagnosen som kan leda till en ändring av könstillhörighet enligt 1 § könstillhörighetslagen. Se SOU 2014:91, s. 216f.

⁴ Jfr 1 § könstillhörighetslagen

I arbetets första del används den rättsdogmatiska metoden för att fastställa gällande rätt. I efterföljande kapitel används en kritisk diskursanalys, som är en av metoderna som ingår i genusrättsvetenskapen. Inom genusrättsvetenskapen är kön och genus centrala teoretiska begrepp. Användandet av genusrättsvetenskaplig metod möjliggör att ”gå bakom” de rättsliga källorna, dvs. snarare än att beskriva *vad* lagen säger, försöka förstå *varför* lagen är utformad som den är.

Gemensamt för genusrättsvetenskapen är ett ställningstagande för rätten som icke objektiv och gällande rätt som en fiktion.⁵ Det är ett sätt att ifrågasätta likhetstecknet mellan rätt och objektivitet.⁶ Genom ifrågasättandet kan språkets betydelse men också begränsningar belysas, för att på så vis synliggöra de premisser varpå exempelvis ett lagrum grundas.⁷ Enligt Åsa Gunnarsson och Eva-Maria Svensson är ett grundläggande ställningstagande för den genusrättsvetenskapliga metoden att se rätten som socialt skapad. Därmed ifrågasätts uppfattningar om rätten som objektiv, normativ och universell, samt att rätten på något sätt skulle ha en inneboende ”natur”.⁸ Gunnarsson och Svensson menar vidare att metoden har till uppgift att belysa de oreflekterade grundantaganden som återfinns inom rättsvetenskaplig forskning.⁹

Inom genusrättsvetenskapen används flera olika tolkningsmetoder. Kritisk diskursanalys, som är den metod som valts i detta arbete, är en av dem. I den kritiska diskursanalysen är språket centralt, med fokus både på det som uttrycks men också det som inte uttalas, det som tas för givet.¹⁰

1.4 Material

Materialet som studerats är dels rättskällor och dels annat material. Materialet är således till viss del lagtext, men till större del förarbeten till

⁵ Korling & Zamboni (red.) (2013), s. 301;

⁶ Korling & Zamboni (red.) (2013), s. 309.

⁷ Korling & Zamboni (red.) (2013), s. 297.

⁸ Gunnarsson & Svensson (2009), s. 115.

⁹ Gunnarsson & Svensson (2009), s. 113.

¹⁰ Korling & Zamboni (red.) (2013), s. 295ff.

könstillhörighetslagen. Lagtext och förarbeten är auktoritativa rättskällor i normhierarkin.

Den genusrättsligsvetenskapliga metoden möjliggör användande av annat material än det som förespråkas av rättskällevetenskapen. Utöver förarbeten har således följande litteratur använts: Sara Edenheims *Begärets lagar. Moderna statliga utredningar och heteronormativitetens genealogi*, Erika Alms *Konstruktionen av ett könsbegrepp: om "Lag om fastställande av könstillhörighet i vissa fall", transsexualitet och det normativa* samt Fanny Ambjörnssons *Vad är queer?*

Gemensamt för den litteratur som valts är att den har sin grund i andra vetenskaper – historia, genusvetenskap och idéhistoria. De aktuella författarna har alltså angripit ämnet med en annan grund än den juridiska. Användandet av detta material har gett bredd åt analysen.

1.5 Teori

Ett queerteoretiskt perspektiv har anlagts för att analysera förarbetena. Gemensamt för queerteori, som består av flera olika teoribildningar, är en grund i poststrukturalistiska tankegångar, där objektiva, universella »sanningar» ifrågasätts. En viktig utgångspunkt är språket såsom verklighetsskapande.¹¹ Med detta angreppssätt kan det mest självklara och »naturliga» ifrågasättas.

Heteronormen är ett begrepp som används i arbetet. Heteronormen kan sägas sammanfatta de outtalade regler och föreställningar som finns i vårt samhälle om vad som är normativt när det gäller kön och sexualitet.¹² Enligt heteronormen är det normativa att vara cis¹³, heterosexuell och i överensstämmelse med de sociala och stereotypiska förväntningar som avgör vad som är »kvinnligt» respektive

¹¹ Ambjörnsson (2006), s. 41ff.

¹² RFSL Ungdom, <http://www.transformering.se/vad-ar-trans/normer> (senast besökt 2015-05-18, kl. 13.02.)

¹³ Cis är någon vars könsidentitet, könsuttryck, biologiska kön och juridiska kön är linjära, dvs. i överensstämmelse. Enkelt kan sägas att en cisperson är någon vars identitet och uttryck överensstämmer med den könsroll som det juridiska könet anses ha. Läs vidare prop. 2012/13:107.

”manligt”. De som avviker från normen, exempelvis genom att vara transsexuella, missgynnas just på grund av sin avvikelse i förhållande till det normativa.¹⁴

Begreppet den heterosexuella matrisen myntas av Judith Butler i början av 1990-talet. Matrisen diskuteras av Sara Edenheim i *Begärets lagar. Moderna statliga utredningar och heteronormativitens genealogi* (2005) och det är i med Edenheims tolkning i åtanke som matrisen kommer att tillämpas i denna uppsats.¹⁵ Grundläggande för den heterosexuella matrisen är belysandet av det inbördes förhållandet mellan kön, genus och begär. Edenheim beskriver förhållandet kön, genus och begär som en treenighet.

”... ett specifikt kön förutsätter en specifik könsupplevelse (*gender*) som i sig själv anses förutsätta ett specifikt begär. [...] Detta är den heterosexuella matrisens logik som hela tiden osynliggörs genom att passera som naturlig, funktionellt nödvändig eller moralisk.”¹⁶

Genom den heterosexuella matrisen kan den bekönade kroppen förstås, dvs. varför vissa kroppar är ”kvinnliga” och andra ”manliga”. Den ”kvinnliga” kroppen förklaras vara ”kvinnlig” i det att hon begär män. Även grupperingen utifrån anatomiskt kön – en gruppering som framställs som den enda rimliga och ”naturliga” - i två, gentemot varandra motsatta, kön följer av matrisen.¹⁷

1.6 Positionering

Jag har funderat mycket på om det här verkligen är min uppsats att skriva. Jag som i egenskap av ciskvinna talar från en normativ position. Kommer det bara resultera i ytterligare ett forum där en cisperson tar över och berättar de transsexuellas historia? Att vara normativ i ett samhälle som straffar det avvikande påverkar oundvikligen hur jag bearbetar information och sedan använder mig av densamma, därför också hur jag uppfattar och beskriver

¹⁴ RFSL Ungdom, <http://www.transformering.se/vad-ar-trans/normer> (senast besökt 2015-05-18, kl. 13.02.)

¹⁵ Edenheim (2005), s. 46.

¹⁶ Edenheim (2005), s. 46f.

¹⁷ Edenheim (2005), s. 46.

verkligheten. Jag kan inte relatera till eller fullt ut förstå vad det innebär att vara något annat än cis i vårt heteronormativa samhälle.

Det går inte att komma ifrån det faktum att jag inte har upplevt och inte kan veta, inte kan relatera till hur det är att vara transsexuell. Att jag trots det skriver denna uppsats kan tyckas problematiskt. Min förhoppning är att följande text inte ska läsas som att jag tar mig friheten att beskriva verkligheten på bekostnad av gruppen transsexuella. Min mening med uppsatsen är inte att den ska vara ett utrymme för att beskriva hur det är att vara transsexuell, inte heller vad det innebär för individen att genomgå den utredning som föregår en könskorrigering eller hur det faktiskt är att leva som transsexuell i ett binärt könssystem. Uppsatsen funktion är således att synliggöra heteronormativiteten i könstillhörighetslagen.

1.7 Forskningsläge

Området som uppsatsen berör finns det litet skrivet om i den renodlade juridiska doktrinen. Möjligen är detta ett resultat av frågan om fastställande av könstillhörighets politiska men också medicinska dimension.

Nämnas ska Kajsa Magnussons examensarbete *Tvånget och autonomi. En diskursanalytisk undersökning av sterilisering som villkor i svensk lagstiftning* från 2013. Magnusson för en diskussion kring lagstiftningen, lagstiftaren och utredarna gällande synen på kön och den heterosexuella matrisen som delvis överensstämmer med analysen i detta arbete. För den läsare som är intresserad av just steriliseringslagstiftningen i förhållande till fastställande av könstillhörighet hänvisas till Magnussons examensarbete.

1.8 Disposition

Inledningsvis kommer jag redogöra för regleringen av ändring av könstillhörighet. Jag tar avstamp i en förklaring av vad det juridiska könet faktiskt är för något och

vardet det kommer till uttryck. Även en redogörelse för relevanta konventions- och grundlagsstadgade rättigheter presenteras. Den inledande, deskriptiva delen syftar således enbart till att redogöra för relevant lagtext för att ge läsaren en grundläggande förståelse av den rättsliga regleringen.

Det tredje kapitlet innehåller det huvudsakliga arbetet där jag med hjälp av en kritisk diskursanalys av relevanta förarbeten lyfter fram de argument där lagstiftarens uppfattning om kön och könsidentitet kommer till uttryck. Dessa argument blir på så vis de mest centrala.

2 Könstillhörighet och gällande rätt

I följande kapitel ges en överblick över den rättsliga regleringen av juridiskt kön, könstillhörighetskorrigerande samt en redogörelse av ansökan, prövning, beslut i frågan samt efterföljande rättsverkningar.

2.1 Juridiskt kön och könstillhörighetslagen

2.1.1 Juridiskt kön – vart det syns, tilldelandet och dess effekt

Det är svårt att förklara vad det juridiska könet faktiskt *är*. Vad som kan sägas är att det juridiska könet *syns* i framför allt tre aspekter: en könsanteckning i folkbokföringen, ett födelsenummer vars sista siffra är udda eller jämn¹⁸ samt, i många fall, av förnamn. Av dessa tre faktorer framgår vilket av de två juridiska könen som en person tillhör, dvs. om personen är en juridisk kvinna eller en juridisk man.

Det juridiska könet tilldelas vid födseln. Sjukhuset där barnet föds anmäler födseln till Skatteverket, som ansvarar för registreringen i folkbokföringen. Därefter får barnet sitt personnummer.¹⁹ Könsbestämmandet sker i de allra flesta fall genom att läkare eller barnmorska konstaterar att barnet är en flicka eller en pojke och därefter kryssar i en ruta i ett formulär. Det juridiska könet bestäms alltså utifrån det kroppsliga, det vill säga det yttre könsorganet.²⁰

¹⁸ Personnumrets fyra sista siffror består dels av födelsenummer och en kontrollsiffra. Kön framgår av näst sista siffran i de fyra sista.

¹⁹ Skatteverkets hemsida <https://www.skatteverket.se/privat/folkbokforing/nyblivenforalder.4.18e1b10334ebe8bc80005647.html> (senast besökt 2015-04-16, kl. 14.45).

²⁰ SOU 2014:91, s. 263.

Det juridiska könet har *effekt*, eller *betydelse*, för könsspecifik lagstiftning²¹. Exempel på sådan lagstiftning är fastställande av faderskap, kvinnofridskränkning och reglerna kring kroppsvisitation. Som framkommer nedan, har det juridiska könet historiskt sett haft större betydelse.²² Det var länge avgörande för äktenskapslagstiftningen då samkönade äktenskap inte tilläts och värnpliktslagen, då allmän värnplikt enbart gällde juridiska män.

Vidare används juridiskt kön för individbaserad statistik. Det är ett krav att sådan statistik redovisas uppdelad efter de två juridiska könen.²³

2.1.2 Rättsliga förutsättningar för korrigering av könstillhörighet

Inledningsvis ska klargöras att förutsättningarna för att få korrigera sitt juridiska kön inte är samma för de som är transsexuella som för de personer med medfödd avvikelser i könsutvecklingen.²⁴

Korrigering av rättslig könstillhörighet handlar i grund och botten om att bryta den presumtion av könstillhörighet som följer av folkbokföringen.²⁵ För att få korrigera sitt juridiska kön till följd av transsexualitet uppställs krav enligt 1 § könstillhörighetslagen. Det första kravet är att personen har fyllt arton år. De ytterligare krav som framgår av 1 § kan sägas innehålla krav på att personen ska vara övertygande i sin transsexualitet. De innebär att personen ska 1) uppleva att den tillhör det andra könet och ska ha gjort så under en lång tid, 2) uppträda i enlighet med det upplevda könets könsroll och 3) att det inte finns anledning att tro att personens upplevda könstillhörighet kommer att ändras.

Att ha diagnostiserats med transsexualism är inte en förutsättning för att få ändra sin könstillhörighet enligt 1 § könstillhörighetslagen.²⁶ I 2014 års utredning

²¹ Med begreppet könsspecifik lagstiftning åsyftas den lagstiftning där könet har betydelse.

²² Se prop. 1972:6, s. 8.

²³ Prop. 2008/09:111, s. 21.

²⁴ Jfr 2 § könstillhörighetslagen.

²⁵ Prop. 1972:6 s. 17.

²⁶ SOU 2014:91, s. 143.

konstateras dock att lagen historiskt sett haft en inriktning mot gruppen transsexuella.²⁷ Det kan poängteras att 2007 års utredning ger förslag på att en diagnos ska krävas för ändring. Förslaget ansågs inte önskvärt av regeringen i 2011/12 års proposition, då oro fanns att kravet skulle exkludera vissa personer från ändringsmöjligheten.²⁸

Av 3 § samma lag framgår att den sökande ska vara folkbokförd i Sverige samt att sökanden inte får vara registrerad partner.²⁹

2.1.3 Ansökan, prövning, beslut och verkan

Den som uppfyller kraven kan genom ansökan till Socialstyrelsens rättsliga råd få tillåtelse att korrigera sitt juridiska kön. Tillsammans med ansökan bifogas ofta ett läkarintyg där diagnosen transsexualism konstateras. Prövning av ansökan enligt 1 § könstillhörighetslagen görs av Socialstyrelsen (5 §). Beslutet kan överklagas hos allmän förvaltningsdomstol (6 §).

För den individ som fått sin rättsliga könstillhörighet ändrad genom könstillhörighetslagen gäller principen att de rättigheter och skyldigheter som följer av den korrigerade könstillhörigheten tillämpas fullt ut.³⁰

2.2 Konventions- och grundlagsstadgade rättigheter

2.2.1 Regeringsformen

Var och en är enligt 2 kap. 6 § RF gentemot det allmänna skyddad mot påtvingat kroppsligt ingrepp. Denna frihet kan begränsas i form av lag (2 kap. 20 §) under

²⁷ SOU 2014:91, s. 143f.

²⁸ Prop. 2011/12:142, s. 34; SOU 2014:91, s. 144.

²⁹ Av proposition 2011/12:142 s. 74 framgår att skulle den sökande vara registrerad parter måste det registrerade partnerskapet antingen upplösas, omvandlas till ett äktenskap eller så får paret gifta sig.

³⁰ Prop. 2012/13:107, s. 19.

förutsättning att begränsningen sker för att tillgodose ändamål som är godtagbara i ett demokratiskt samhälle. Det är vidare ett krav att begränsningen inte går utöver vad som är nödvändigt (2 kap. 21 §).

Bestämmelserna ovan är intressanta i förhållande till det steriliseringskrav som funnits gällande ändring av könstillhörighet. Den 1 juli 2013 avskaffades kravet på att den sökande skulle steriliseras eller av annan orsak sakna fortplantningsförmåga. Kravet ansågs utgöra ett integritetskränkande ingrepp som stod i strid med 2 kap. 6 § RF och artikel 8 EKMR.³¹ Dessförinnan ansågs kravet på sterilisering inte oförenligt med 2 kap. 20 och 21 §§ RF, utan utgjorde en nödvändig begränsning av rätten att inte utsättas för påtvingat kroppsligt ingrepp. Därmed ansågs det även vara förenligt med i ett demokratiskt samhälle godtagbara ändamål.

2.2.2 Europakonventionen

Artikel 8 EKMR stadgar en rätt till skydd för privat- och familjeliv. Endast med lagstöd får denna rätt inskränkas av offentlig myndighet under förutsättning att begränsningen är nödvändig med hänsyn till statens säkerhet, den allmänna säkerheten, landets ekonomiska västånd eller till förebyggande av oordning eller brott eller till skydd för hälsa eller moral eller för andra personers fri- och rättigheter.

Artikel 14 EKMR stadgar ett förbud mot diskriminering. De fri- och rättigheter som omfattas av konventionen ska säkerställas var och en utan åtskillnad.

Könsidentitet och könsuttryck anses omfattas av diskrimineringsgrunden kön.³²

³¹ SOU 2014:91, s. 154.

³² Regeringskansliet (2014), En strategi för lika rättigheter och möjligheter oavsett sexuell läggning, könsidentitet eller könsuttryck, s. 12f.

2.3 Könsspecifik lagstiftning och steriliseringskravet

Det juridiska könets betydelse i rättsliga sammanhang har minskat något med åren. I 1972 års proposition konstateras det juridiska könets omfattande rättsliga betydelse; inte bara föräldraskapen, utan även äktenskapsbalken, brottsbalken, rättegångsbalken, värnpliktslagen och arbetskyddslagstiftningen, för att nämna några, berörs.³³

När könsneutrala äktenskap infördes och lag om registrerat partnerskap upphörde 2009³⁴ var det möjligt att ta bort kravet att den som ansökte om korrigerande av sin rättsliga könstillhörighet var ogift. Numera krävs istället att den sökande inte är registrerad partner eftersom en rättslig förutsättning för registrerat partnerskap är att det endast kan ingås av samkönade par.

Fram till 1 juli 2013 krävdes att de som ville korrigera sin rättsliga könstillhörighet var steriliserade eller av annan anledning saknade fortplantningsförmåga.³⁵ Lagändringen föregicks av bland annat en dom från Kammarrätten i Stockholm³⁶ i vilken konstaterades att utformningen av steriliseringskravet stod i strid med 2 kap 6 § RF samt artikel 8 och 14 Europakonventionen.³⁷

En av anledningarna till att steriliseringskravet - som under längre tid kritiserats - avskaffades först 2013 kan sägas vara en osäkerhet från lagstiftarens sida angående föräldraskapslagstiftningen. Bestämmelserna om moderskap, faderskap och föräldraskap berörs. Likaså berörs bestämmelser gällande graviditet, såsom graviditetspenning och mammaledighet, och abortlagstiftningen eftersom samtliga utgår ifrån att den berörda individen är (juridisk) kvinna.³⁸

³³ Prop. 1972:6, s. 8.

³⁴ Genom lag (2009:260) om upphävande av lagen (1994:1117) om registrerat partnerskap.

³⁵ SFS 2013:405 Lag om ändring i lagen (1972:119) om fastställande av könstillhörighet i vissa fall.

³⁶ Kammarrätten i Stockholm, dom den 19 december 2012 (mål nr 1968-12).

³⁷ Prop. 2012/13:107, s. 17.

³⁸ Prop. 2012/13:107, s. 13ff.

Den lagstiftning som tidigare ansetts utgöra hinder för avskaffandet av steriliseringskravet, ansågs av regeringen kunna tillämpas analogt utan att därmed göra avkall på rättssäkerheten för de berörda individerna.³⁹ Genomgående för den aktuella propositionen är intresset av att möjliggöra tillämpning av könsspecifik lagstiftning genom analogier.⁴⁰

³⁹ Prop. 2012/13:107, s. 19f.

⁴⁰ Prop. 2012/13:107, s. 20.

3 Könsidentitet & transsexualism

3.1 Det biologiska könets vara eller icke-vara

En definition av kön, könsidentitet och könsutveckling finns inte i svensk rätt. Det innebär att när transsexualitet konstateras vara en avvikelse, sker konstaterandet utan en beskrivning av vad det är som är normativt. Det finns ingen definition av vad som innebär att ha ett ”normalt” kön eller könsutveckling. Normen, det »normala könet», är så självklar och naturaliserad att det inte verkar utgöra ett större problem för lagstiftaren att den inte kan kartläggas.

I SOU 1968:28 påpekas bristen av en definition av könsbegreppet. Utredarna konstaterar att ”det är omöjligt att diskutera avvikelser från den normala könsutvecklingen utan att först definiera begreppet kön”⁴¹, men landar i att någon heltäckande och användbar definition av kön inte går att finna. Istället väljer man att se kön som ett samspel mellan genetiska, somatiska och psykosociala faktorer.⁴²

I 2007 års utredning förs inte någon diskussion kring svårigheten att definiera könsbegreppet, utan det anses vara tillräckligt att använda biologiskt kön som utgångspunkt för att definiera »kvinna» respektive »man».⁴³ Utredarna går även vidare med att konstatera att en »kvinna» och »man» normalt sett kan definieras rent objektivt utifrån yttre könsorgans utseende samt kromosomuppsättning.⁴⁴ Det biologiska könet används här såsom något som *rent objektivt* kan konstateras. Utredarna verkar alltså, möjligtvis mellan raderna, åberopa en vetenskaplig sanning som stödjer antagandet om en naturlig uppdelning mellan »kvinna» och »man». Med en queerteoretisk utgångspunkt kan detta antagande ifrågasättas. Judith Butler är av uppfattningen att kön är socialt skapat. Biologiskt kön är då en

⁴¹ SOU 1968:28, s. 21.

⁴² SOU 1968:28, s. 21.

⁴³ SOU 2007:16, s. 115.

⁴⁴ SOU 2007:16, s. 115.

illusion, en verklighet skapad av språket. Att det nödvändigtvis inte räcker att belägga det biologiska könet med att det rent objektivt kan konstateras verkar inte bekymra utredarna. I deras fall verkar ett enkelt konstaterande att ”så är det” räcka.

3.2 Önskan och anpassning

Ur de definitioner som används kan ett visst synsätt utläsas. Att beskriva transsexualism som en ”önskan om att leva och bli accepterad som medlem av det motsatta könet”⁴⁵ tyder på att en transsexuell individ med det juridiska könet man i första hand *är* just det, en juridisk man. Det är först när en korrigering av könstillhörighet har gjorts, när individen *blir* en juridisk kvinna, som hon också *är* en kvinna. Det tyder på att vad som brukar kallas det ”ursprungliga könet”, vilket nästan alltid överensstämmer med det ”biologiska könet”, är något individen måste tillåtas gå ifrån. Något individen får *önska sig* inte tillhöra, men *inte tillåts vara*.

Genomgående i lagstiftningen är en önskan att möjliggöra de transsexuellas anpassning till de krav som samhället ställer upp för de två accepterade könen.

”De rättsliga åtgärderna kan omfatta byte av förnamn till sådant för motsatt kön samt ändring av könsanteckning i vederbörandes personakt och av födelsenummer. Samtliga här nämnda åtgärder syftar sålunda till att öka anpassningen till den *nya* könsrollen.”⁴⁶ [Min kursivering.]

Målet kan alltså sägas vara att de transsexuella inte längre ska vara avvikande, utan slussas in i den könsroll som anses ”passande”. Lagstiftningen verkar på så vis inte syfta till att förbättra situationen genom att ta sig an problemet med att vissa könsidentiteter anses normala och andra anses avvikande. Fokus ligger på transsexualitet som ett sjukdomstillstånd, som vållar problem för individen men också för samhället. Problemet anses lösas bäst genom en ”omsortering” av den transsexuelle i en av de två könskategorierna. Heteronormativiteten som rådande i

⁴⁵ SOU 2007:16, s. 23.

⁴⁶ SOU 1968 :28, s. 30f.

samhället kan alltså sägas upprätthållas och reproduceras genom att inget ifrågasättande av grunden till ”normalt” kontra ”avvikande” görs.

3.3 Ändrad könstillhörighet – men *hur* ändrad?

I 1972 års proposition diskuteras vilka rättsverkningar den ändrade könstillhörigheten skulle tillåtas få. Ett förslag som presenterades, men tydligt avfärdades, var det att en ändring skulle medfölja vissa rättsverkningar i den nya könsrollen, men inte alla.

”De sakkunniga anser (...) att den enda framkomliga vägen är att bibehålla nuvarande rättsverkningar åtminstone i huvudsak oförändrade och som en konsekvens härav uppställa sådana villkor för ändring av könstillhörighet att verkningarna av att tillhöra det motsatta könet inte anses fullt ut adekvata för den som berörs av ändringen.”⁴⁷

Förslaget om begränsade rättsverkningar vid könstillhörighetskorrigerings var en slags halvdan medelväg som förmodligen skulle resulterat i många svåra praktiska frågor. Det hade inneburit införandet av helt nya gråzoner i juridiken.

Rättsverkningar skulle ha gjorts beroende av om den aktuella juridiska könstillhörigheten tilldelats vid födseln eller korrigerats senare i livet. Den ”komplicering av regelsystemet som skulle nödvändiggöras av att rättsverkningarna differentierades”⁴⁸ var helt enkelt inte att föredra. Även en viss hänsyn till den transsexuelle påstods påverka bedömningen. Att placera gruppen transsexuella⁴⁹ i ett mellanting mellan manligt och kvinnligt kön var inte önskvärt med tanke på de enskildas uppfattning om sin egen könstillhörighet, som ansågs vara tydligt förankrad i antingen den manliga eller kvinnliga könstillhörigheten.⁵⁰ Möjligtvis var det inte enbart av hänsyn till transsexuella som detta konstaterades. Att erkänna att en individ varken är juridisk kvinna eller juridisk man hade inneburit ett accepterande av ytterligare könstillhörigheter. Detta hade gått utöver

⁴⁷ Prop. 1972:6, s. 17.

⁴⁸ Prop. 1972:6 s. 17.

⁴⁹ I prop. 1972:6 används begreppet intersexuella, som ansågs omfatta både de transsexuella och personer med DSD.

⁵⁰ Prop. 1972:6 s. 17.

vad det binära könssystemet tillåter. Någon vidare diskussion kring könsdifferentieringen i lagstiftningen förs inte i motiven, men intressant i sammanhanget är att, likt historikern Sara Edenheim, ställa sig frågan ”Varför?” Varför ska könsdifferentieringen upprätthållas överhuvudtaget?⁵¹

3.4 Kategoriseringen i rätt och fel

Med utgångspunkt i att rättsverkningarna i den korrigerade könstillhörigheten skulle gälla fullt ut konstaterades i 1972 års proposition att de krav som uppställs måste utgöra en form av grindvakt.

”Om en grundtanke skall vara att vederbörande helt och fullt inträder i den nya könsrollen, får sålunda kraven för en ändring inte sättas alltför lågt.”⁵²

Kraven kan sägas uppställda för att hindra att ”fel” individer tillåts ändra sitt juridiska kön. Skäl för den omfattande utredningen ansågs vara att könstillhörighetskorrigerande enbart skulle möjliggöras för de som hade potential att leva och bli accepterade i samhället i den ”nya”, eller nu officiella, könstillhörigheten. Viktigt var att det bara var de, som i samhällets ögon kunde ”lyckas” i sin transition från det ena könet till det andra som skulle omfattas av ändringsmöjligheterna. Denna uppdelning av transsexuella i ”rätt” och ”fel” återkommer i 2007 års utredning där det skrivs att ”det är mycket angeläget att det endast är ’rätt’ personer som ändrar könstillhörighet, dvs. endast de som är konstaterat transsexuella”⁵³.

Ett genomgående tema hos förarbetena är oron för att den sökande ska ångra sig. Utredarna verkar vara av den uppfattningen att en i tid omfattande utredning är lösningen på problematiken.⁵⁴ Omfattningen i tid sållar bort de ”felaktiga”.

Den långa perioden av utredning anses kunna motverka att någon skulle ändra sig efter att ha genomgått operativa ingrepp. Det skrivs att de fall som inte är

⁵¹ Edenheim (2005), s. 80.

⁵² Prop. 1972:6, s. 17.

⁵³ SOU 2007:16, s. 106.

⁵⁴ Prop. 1972:6, s. 19.

framgångsrika beror på att de föregåtts av en bristande personutredning.⁵⁵ I 1972 års proposition argumenteras för att ändringsmöjligheternas begränsning motverkar risken ”att vederbörande ångrar sig eller att det i övrigt uppkommer anledning att återgå till den ursprungliga könstillhörigheten”⁵⁶. Att använda sig av begreppet ursprunglig för att beskriva den föregående tilldelade könstillhörigheten kan ses som uttryck för en uppfattning om att den könstillhörighet man tilldelas vid födseln är den rätta. Könstillhörighet är då något den enskilde inte får bestämma själv. Återigen finns något som anses ”naturligt” och ”ursprungligt” som står i kontrast till individens självupplevda könsidentitet. Lagstiftaren gör det till en kamp för transsexuella att bevisa sig tillräckligt fel för att få korrigera den ”rätta” könstillhörigheten, den som bestäms vid födseln. Trots att utredarna redan 1968 konstaterar att kön är något mycket mer komplext än yttre könsorgan, verkar lagstiftaren vara fast i tanken på det biologiska könets betydelse.

Lagstiftningen genomsyras av en, i många fall onyanserad och oproblematiserad, uppfattning om vad det innebär att vara »kvinna» respektive »man». Kategoriseringen i ”rätt” och ”fel” som diskuteras ovan, kan även ses ha kommit till uttryck i det faktum att det har varit viktigt för exempelvis en transsexuell kvinna att uppvisa stereotypiska kvinnliga drag som överensstämmer med en traditionell könsroll för att anses övertygande i sin transsexualitet.⁵⁷ Erika Alm, lektor i genusvetenskap, beskriver det i termer av det önskade könets sociala schemata. Av den transsexuelle krävs ett uttryckande av könsidentitet som överensstämmer med det som enligt heteronormen motsvarar det motsatta könets könsuttryck. Kroppen ska avslöja och uttrycka kön.⁵⁸

Avgörande för den transsexuelle är att kunna visa på en förmåga att leva i det andra könets könsroll. En förmåga som också kontrolleras i och med en s.k. Real Life Experience. Den transsexuelles könsidentitet måste prövas för att kunna konstateras vara riktig – för att individen ska kunna anses tillhöra gruppen

⁵⁵ SOU 1968:28, s. 45. Se även RÅ 1981 Bb 62, RÅ 1991 not. 552, RÅ 1994 not. 670 och RÅ 1996 not. 198 där resning p.g.a. ånger behandlas i Högsta förvaltningsdomstolen.

⁵⁶ Prop. 1972:6, s. 19.

⁵⁷ Alm (2000), s. 39f.

⁵⁸ Alm (2000), s. 38f.

”genuina transsexuella”. Någon form av krav på dokumentation av förmågan att leva i det ”motsatta könets” könsroll har funnits i lagen sedan den infördes. I SOU 1968:28 presenterades ett par riktlinjer vilka syftade att utgöra indikatorer på när rättsliga och medicinska åtgärder kan vidtas.⁵⁹ Bland dessa är att den transsexuelle under en tid ”ha[r] levt och uppträtt i den motsatta könsrollen och därvid visat sina möjligheter att bemästra ett liv i motsatt könsroll”⁶⁰. Vidare beskrivs det som fördelaktigt att beslutet är intellektuellt bearbetat och att den sökande till fullo förstår ”problematiken”.⁶¹ I utredarnas ögon är inte alla individer kapabla att ta beslut rörande sin egen könsidentitet.⁶²

Vid upprepade tillfällen i de förarbeten som studerats beskrivs att de transsexuella upplever sig vara ”födda i fel kropp”. Uppfattningen kan ha sin grund i det västerländska kulturella tänkandet där dikotomin om kropp och själ som separata delar accepterats. Edenheim belyser att transsexualismen kan användas för att bevisa tesens riktighet, en tanke om att transsexualism innebär en ”kvinnlig”/”manlig” själ i en ”kvinnlig”/”manlig” kropp.⁶³

3.5 Samspelet mellan det juridiska och det medicinska

Den juridiska delens nära relation till de medicinska ingreppen – som fram till 1 juli 2013 innebar att individen steriliserade sig – kan sägas varit en orsak till lagstiftarens fokus på den påstådda risken för ånger. Den juridiska delen av könstillhörighetskorrigeringen har alltid uppfattats som en separat del från den medicinska. Detta till trots kan ses att det administrativa varit indirekt villkorat av den operativa.

I samtliga förarbeten har lagstiftaren och sakkunniga inte funnit anledning att kräva att den sökande genomgår operationer eller ingrepp. Däremot har ovilja hos

⁵⁹ SOU 1968:28, s. 31.

⁶⁰ SOU 1968:28, s. 31.

⁶¹ SOU 1968:28, s. 31.

⁶² Till viss del visar 18 årsgränsen på detta ställningstagande. Se vidare SOU 2007:16, s. 162f.

⁶³ Edenheim (2005), s. 125.

den sökande att genomgå samma åtgärder ansetts i proposition 1972:6 utgöra anledning till försiktighet i bedömningen, förenklat – en ”äkta” transsexuell *vill* genomgå kroppslig korrigerings.

I princip finner de sakkunniga inte anledning att uppställa något krav på operativa eller liknande åtgärder för att den rättsliga könstillhörigheten skall kunna ändras. Om den transsexuelle hyser tvekan inför anatomiska förändringar kan detta emellertid vara ett tecken på att den psykosexuella inriktningen inte är manifest.⁶⁴

Har sådana krav eller önskemål [på operativa åtgärder] inte framförts finns enligt de sakkunniga anledning till särskild försiktighet vid prövning av den psykosexuella inriktningen och individens möjlighet att hävda denna i samhället.⁶⁵

I 2014 års utredning avfärdas påståendet att ovilja hos individen inför korrigerande ingrepp skulle utgöra skäl till försiktighet. De sakkunniga menar att kravet på uppträdande i enlighet med den *önskade* könsidentiteten inte ska blandas samman med huruvida önskemål på ingrepp finns eller inte.⁶⁶ De transsexuella ska uppträda i enlighet med den önskade könsidentiteten. Återigen är könsidentitet inte något individen själv förbestämmer över, den transsexuelle får istället önska sig att tillåtas leva i sin könsidentitet.

Utan att avkräva sig själva en definition av transsexualitet – det överlämnas åt den medicinska professionen – tycker utredarna sig ändå kunna avgöra huruvida någon är äkta transsexuell. De tycker sig veta tecken på när någon *inte är* genuin i sin övertygelse, utan att kunna beskriva när någon *är* genuin. Utan definition anser de sig ändå veta vad som ligger i transsexualitetens natur, exempelvis att som kvinna-till-man-transsexuell inte vilja föda barn, som diskuterats nedan. Möjligtvis grundar sig denna uppfattning om vad som är ”naturligt” kontra ”onaturligt” för en transsexuell utifrån vad som anses vara ”naturligt” kontra ”onaturligt” i den heteronormativa verklighet som utgör förarbetenas kontext. Exempelvis anses det ”naturligt” att heterosexuella cis-kvinnor föder barn, men ”onaturligt” att en transsexuell man med livmoder genomgår en graviditet. Vidare diskussion på ämnet förs nedan.

⁶⁴ Prop. 1972:6 s. 19.

⁶⁵ Prop. 1972:6 s. 22f.

⁶⁶ SOU 2014:91, s. 146.

I den nya lagen avseende den juridiska delen som presenteras i 2014 års utredning ska processen att korrigera sin rättsliga könstillhörighet vara enkel, snabb och transparent. Den ska vara utan krav på medicinsk utredning, vård och behandling; krav vilka i dagsläget uppställs indirekt. Denna nya lagstiftning kommer enligt utredarna bättre överensstämma med mänskliga rättigheter och Europakonventionen.⁶⁷

3.6 Transsexualism och reproduktion

Följande konstateras av utredarna i SOU 2007:16 angående kravet på sterilisering och det föreslagna kravet på avlägsnande av könskörtlar:

”Det har framkommit att det utomlands lär ha inträffat att en biologisk kvinna, som hade bytt könstillhörighet till man men som inte genomgått någon könskorrigering operation, gjorde ett tillfälligt uppehåll i sin testosteronbehandling, blev gravid och födde ett barn i sin manliga könstillhörighet. Detta torde givetvis vara ett extremt undantagsfall. Det framstår som troligt att en biologisk kvinna, som fått sin könstillhörighet ändrad till att vara man, skulle betrakta det som *onaturligt* att genomgå en graviditet och föda ett barn, eftersom det är något som är så intimt förknippat med att vara kvinna. *Likväl framstår det som uteslutet att en sådan situation skulle kunna tillåtas få uppstå.*”⁶⁸ [Min kursivering.]

Citatet belyser främst två aspekter som är av intresse att diskutera.⁶⁹ Dels ger utredarna uttryck för en uppfattning om hur en ”äkt” transsexuell ska förhålla sig till sin egen fertilitet, vad den transsexuelle ska uppfatta som ”naturligt” respektive ”onaturligt”, dels samspelet mellan transsexuellas fertilitet och själva samhället.

Konstaterandet att en juridisk man med livmoder skulle uppleva en graviditet som onaturlig kan möjligtvis spåras tillbaka till de kriterier som presenterades i den första utredningen från 1968. Att känna äckel och avsky inför sin kropp och

⁶⁷ SOU 2014:91, s. 269.

⁶⁸ SOU 2007:16, s. 115.

⁶⁹ Att citatet verkar föregått av en bristande källkritik – att något ”lär ha inträffat” utomlands är föga övertygande – är en diskussion som tyvärr får lämnas åt sidan på grund av uppsatsens storlek.

könsorgan ansågs vara ett typiskt symptom för transsexualitet.⁷⁰ Därmed skulle den transsexuelle inte ha något intresse att använda sin kropp till vad som möjliggörs av organ, men som uppfattas av utredarna vara något, i det här fallet, så »kvinnligt» som att vara gravid. En »genuin» transsexuell man vill inte vara gravid av den anledningen att det inte är något som vårt västerländska samhälle tillåter män att vara.

Transsexuellas fertilitet verkar vara ett ämne som både utredare och lagstiftare har svårt att förhålla sig till. Det konstateras att en situation med födande fäder är utesluten; en sådan situation *får inte tillåtas uppstå*. Frågan varför kombinationen juridiska män och barnafödande är utesluten lämnas obesvarad. Kanske kan svaret, som tidigare konstaterats, hittas i användandet av »naturlig» respektive »onaturlig»? Utredarna har en uppfattning om att det är »onaturligt» att som juridisk man föda barn, och det oberoende av om kroppen innehåller de organ som krävs för en graviditet eller inte. För att fertilitet ska vara godkänd krävs att den sker i enlighet med den juridiska könstillhörigheten – vilket i förlängningen innebär att det enbart är en heterosexuell reproduktion som är intressant att upprätthålla, att tillåta. Edenheim för en liknande diskussion kring intersexuellas fertilitet, och hennes slutsats kan även användas i fallet med transsexuella, nämligen den att argumentationen styrs av heteronormativiteten, inte fertiliteten.⁷¹ Utredningens formulering kan sägas visa på ett icke-intresse att tillvarata transsexuellas fertilitet, ett icke-intresse som kan förklaras av det faktum att transsexuella inte kan upprätthålla en heterosexuell reproduktion efter en korrigering av rättslig könstillhörighet.

Den heterosexuella reproduktionen kan sägas premieras i vårt västerländska samhälle. Heterosexualiteten ses ofta ligga i linje med människans biologiska drifter och som en förutsättning för barnalstrande. Att fäder skulle föda barn påverkar inte mänsklighetens fortbestånd negativt, men födande fäder stämmer

⁷⁰ SOU 1968:28, s. 26.

⁷¹ Edenheim (2005), s. 133f.

inte överens med samhällets bild av hur reproduktion *ska* gå till.⁷² Således kan sägas att steriliseringskravet har möjliggjorts av lagstiftarens heteronormativitet.

I 2011/12 års proposition konstateras att kravet på sterilisering inte längre är motiverat och ska avskaffas men själva avskaffandet skjuts på framtiden då beredningsunderlaget inte ansågs tillräckligt. Särskilt föräldrabalken stod i fokus för komplikationer. Bestämmelserna gällande fastställande av faderskap, moderskap och föräldraskap krävde ytterligare analys enligt regeringen för att klargöra ”hur dessa bestämmelser passar in på de nya situationer som kan uppstå”⁷³. Det lyser igenom hur mycket vårt samhälle är genomsyrat av det binära könssystemet, när anledning till att fortsätta med den kränkande behandling som sterilisering utgör är, förenklat, några bestämmelser i föräldrabalken. Fastställande av faderskap tilläts väga tyngre än den kränkning det innebar för den enskilda att tvingas överge sin möjlighet till reproduktion. Rättssäkerheten – eller rättens statiskhet? – går före individens rätt att bestämma över sin egen kropp.

När det gäller steriliseringskravet ska poängteras att i vågskålen låg å ena sidan individens rätt att inte tvingas genomgå sterilisering gentemot å andra sidan att familjelagstiftning riskerade att kompliceras. Uppmärksamma att den svenska lagstiftaren länge gjort den bedömningen att familjelagstiftningen vägt över. Det är ett faktum att transsexuella i Sverige fram till 2013 tvingades till sterilisering för att krångliga familjeförhållanden inte skulle uppstå. Att få vara den man är i samhällets ögon innebar på så vis att göra avkall på kroppsliga funktioner. För samhället och lagstiftaren kunde inte acceptera något annat än juridiska kvinnor som föder barn och juridiska män som omfattas av faderskapspresumtionen.

En möjlig tolkning är att de omfattande ingrepp som krävts av den transsexuella individen är ett resultat av den statiska och binära uppfattningen av kön som genomsyrar samhället och därmed lagstiftningen. Om kön hade tillåtits vara något annat än binärt, kanske ingreppen i den transsexuella kroppen inte ansetts nödvändiga?

⁷² Ambjörnsson (2006), s. 53.

⁷³ Prop. 2011/12:142, s. 55.

Heteronormativitetens betydelse för de aktuella förarbetena är som belyses omfattande. I utredningen från 1968 diskuterades sexuell läggning och transsexualism. Oro för homosexualitetens spridning berörs.

Det har också gjorts gällande, att en alltför liberal hållning kunde medföra risk för utbredning av homosexualitet”⁷⁴

Som framhållits i det föregående, har begreppet homosexualitet i detta sammanhang förlorat sin vanliga innebörd. Påfallande många transsexuella har f.ö. avsevärt nedsatt könsdrift.”⁷⁵

Alm belyser att transsexuella ansågs anatomiskt homosexuella men psykologiskt heterosexuella. Det medförde att ”omsorteringen” som den administrativa åtgärden med korrigerad könstillhörighet innebar, kunde anpassas för att passa heteronormen.⁷⁶ 1968 var homosexualitet fortfarande klassat som en sjukdom, ett tillstånd, precis som transsexualitet också blev. Det är som att homosexualitet och transsexualitet sågs som kroniska sjukdomar; tillstånd som kunde diagnosticeras men inte medicineras, som kunde konstateras och accepteras men vilka inte kunde tillåtas vara normala.

⁷⁴ SOU 1968:28, s. 38f.

⁷⁵ SOU 1968:28, s. 45.

⁷⁶ Alm (2000), s. 36. Ett liknande resonemang förs i SOU 1968:28, s. 27.

4 Avslutande synpunkter

De rent rättsliga effekterna av könstillhörighetskorrigeringen är enbart en ändring i folkbokföringsdatabasen och ett nytt personnummer.⁷⁷ Den administrativa delen av processen har inte utgjort skäl för den omfattande prövningen som föregår korrigeringen. Det är delvis den juridiska delens nära koppling till den medicinska som berättigat utredningens omfattning. Detta kan vara på väg att ändras. I 2014 års utredning – vilket ännu inte utgör gällande rätt - argumenteras för könstillhörighetslagens upphörande till förmån för två separata lagrum, i vilka den juridiska och den medicinska delen behandlas separat.⁷⁸ Utredarna verkar ha uppmärksammat problematiken med den omfattande utredning som föregår en korrigering av den rättsliga könstillhörigheten, när denna korrigering endast innebär administrativa åtgärder.

Det är dock inte enbart sammanblandningen av juridik och medicin som legat till grund för processens omfattning. I stor del av argumentationen kan en heteronormativ syn på könen utläsas. Heteronormativiteten har utgjort hinder för könstillhörighetslagens anpassning till de transsexuellas situation. Istället har anpassning skett efter samhällets trångsynthet. Att aspekten huruvida den transsexuelle kan vara övertygande i sin könsidentitet utåt, gentemot samhället, getts så stor vikt kan ses som ett tecken på detta.

Lagstiftaren är heteronormativ i sitt resonemang. Lagstiftningen är inte förskonad från de normer och föreställningar som råder i samhället i vilken den kommer till. Lagstiftning påstås ofta vara könsneutral och att kön inte har en plats i juridiken. Jag befärrar att könsneutralitet har förväxlats med könsblindhet.

Rättssäkerhet har varit en bidragande faktor för att behålla steriliseringskravet. Lagstiftaren har syftat till att förhindra att transsexuella och deras barn hamnar i

⁷⁷ SOU 2007:16, s. 112.

⁷⁸ SOU 2014:91, s. 269f.

en situation i förhållande till familjelagstiftningen som är rättsosäker, och därför avvakta vidare analys. Lika viktigt verkar det inte vara att de transsexuella ska erhålla rättssäkerhet i den process som föregår en könstillhörighetskorrigeringsprocess. Rekvisit med oklart innehåll och avsaknad av legaldefinitioner kantar den lagstiftning som är satt att reglera fastställande av könstillhörighet.

Käll- och litteraturförteckning

Tryckta källor

Statens offentliga utredningar

SOU 1968:28 Intersexuellas könstillhörighet – Förslag till lag om fastställande av könstillhörighet i vissa fall

SOU 2007:16 Ändrad könstillhörighet – förslag till ny lag

SOU 2014:91 Juridiskt kön och medicinsk könskorrigerering

Propositioner

Prop. 1972:6 Kung. Maj:ts proposition med förslag till lag om fastställande av könstillhörighet i vissa fall

Prop. 2008/09:111 Personnummer och samordningsnummer

Prop. 2011/12:142 Förslag till ändring i lagen (1972:119) om fastställande av könstillhörighet i vissa fall

Prop. 2012/13:107 Upphävande av kravet på sterilisering för ändrad könstillhörighet

Litteratur

Alm, Erika, *Konstruktionen av ett könsbegrepp: om "Lag om fastställande av könstillhörighet i vissa fall", transsexualitet och det normativa*, Univ., Inst. för idé- och lärdomshistoria, Göteborg, 2000

Ambjörnsson, Fanny, *Vad är queer?*, Natur och kultur, Stockholm, 2006

Gunnarsson, Åsa & Svensson, Eva-Maria, *Genusrättsvetenskap*, 1. uppl., Studentlitteratur, Lund, 2009

Korling, Fredric & Zamboni, Mauro (red.), *Juridisk metodlära*, 1. uppl., Studentlitteratur, Lund, 2013

Magnusson, Kajsa, *Tvånget och autonomi – en diskursanalytisk undersökning av sterilisering som villkor i svensk lagstiftning*, Juridiska fakulteten vid Lunds universitet, Lund, 2013

En strategi för lika rättigheter och möjligheter oavsett sexuell läggning, könsidentitet eller könsuttryck, Arbetsmarknadsdepartementet, Regeringskansliet, Stockholm, 2014

Elektroniska källor

Transformering, *Vad är trans?* Hämtat från RFSL Ungdoms hemsida, <http://www.transformering.se/vad-ar-trans/normer>. Senast ändrad 29 april 2014. Hämtat 18 maj 2015.

Skatteverkets hemsida, *Folkbokföring* <https://www.skatteverket.se/privat/folkbokforing/nyblivenforalder.4.18e1b10334e8be8bc80005647.html>. Hämtat 16 april 2015.

Rättsfallsförteckning

RÅ 1981 Bb 62
RÅ 1982 Bb 139
RÅ 1991 not. 552
RÅ 1993 not. 379
RÅ 1994 not. 670
RÅ 1996 not. 198

Kammarrätten i Stockholm, dom den 19 december 2012, mål nr 1968-12.